

mgr **Aleksander Ławiński**
Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
Zielona Góra

KONKURSY GEOGRAFICZNE WOJEWÓDZTWA ZIELONOGÓRSKIEGO

Podsumowanie dorobku metodologicznego i organizacyjnego

Reforma podziału administracyjnego kraju oraz reforma systemu edukacji przyniosły ze sobą zmiany warunków i form organizacji konkursów przedmiotowych na obszarze dzisiejszego województwa lubuskiego. Dorobek metodologiczny i organizacyjny dziesięciu edycji konkursu geograficznego szkół podstawowych byłego województwa zielonogórskiego jest znaczny i powinien być wykorzystany w pracach nad formułą konkursów w nowo powstałym województwie lubuskim. Zdobyte doświadczenia mogą być również użyteczne w pracach nad konstruowanym przez Centralną Komisję Egzaminacyjną systemem zewnętrznych egzaminów badających osiągnięcia uczniów.

Historia konkursu geograficznego

Kurator zielonogórski powierzył w 1989 r. organizację konkursu geograficznego szkół podstawowych Wojewódzkiemu Ośrodkowi Metodycznemu w Zielonej Górze, przekształconemu w późniejszym okresie w Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli (ODN). Organizacja konkursu należała do zadań doradców metodycznych geografii, pełniących równocześnie funkcje przewodniczących komisji wojewódzkich konkursu, organizatorów eliminacji oraz autorów testów konkursowych. W minionych latach zadania te wypełniały wymienione osoby: mgr Anna Tuderek (1989-1993), mgr Elżbieta Zgolak (1991-1992), mgr Aleksander Ławiński (1991-1996), mgr Waldemar Chmielewski (1996-1999).

Ograniczenia budżetowe spowodowały, że stopniowo do zadań związanych z organizacją konkursów dopisano pozyskiwanie środków ze źródeł pozabudżetowych, które przeznaczano na nagrody rzeczowe dla uczestników eliminacji. W tych warunkach organizacja i czuwanie nad przebiegiem eliminacji stały się jednym z głównych zadań doradców metodycznych, realizowanych w ramach zakresu przydzielonych czynności.

Założenia programowe konkursu geograficznego

Zielonogórskie konkursy geograficzne od samego początku przyjęły specyficzną formę i treść. Przyjęto koncepcję konkursów organizowanych pod hasłami poświęconymi kolejnym kontynentom, co odpowiadało programowemu, regionalnemu ujęciu treści nauczania w szkole podstawowej. Wymagania stawiane uczestnikom konkursu obejmowały określony kontynent i jego wybrane, specyficzne cechy, ujęte i obwieszczone w hasło konkursowym. Hasło konkursu było konsultowane i uzgadniane z nauczy-

cielami geografii w trakcie prowadzonych konferencji metodycznych. Dzięki temu uczestnicy konferencji znali je o pół roku wcześniej od pozostałych nauczycieli, do których, dopiero na początku roku szkolnego, docierał zbiorczy harmonogram konkursów z Kuratorium.

Tematyka przeprowadzonych konkursów koncentrowała się wokół haseł:

- Obszary polarne (I konkurs geograficzny, rok szkolny 1989/1990),
- Azja - kontynent kontrastów (II, 1990/1991),
- Europa - kontynent, na którym żyję i będę gospodarować (III, 1991/1992),
- Ameryka Północna w pięćsetlecie odkrycia przez Krzysztofa Kolumba (IV, 1992/1993),
- Ameryka Południowa - kontynent eksplozji demograficznej i problemów ekologicznych (V, 1993/1994),
- Afryka - kontynent konfliktów społecznych i problemów ekonomicznych (VI, 1994/1995)
- Region Australii i Pacyfiku u progu XXI wieku (VII, 1995/96),
- Polska w Europie (VIII, 1996/97),
- Europa u progu zjednoczenia (IX, 1997/98),
- Kraje basenu Morza Śródziemnego (I Lubuski Konkurs Geograficzny, 1998/99).

Ustalano również zestaw zalecanej literatury według kryterium jej dydaktycznej przystępności, popularności i lokalnej dostępności. Doradca, jako konstruktor testów, był uważnie społecznie kontrolowany co do zakresu doboru treści zawartych w zadaniach. Materiały konkursu były wykorzystywane do prowadzenia warsztatów metodycznych dla nauczycieli geografii organizowanych przez ODN. W organizowanym konkursie geograficznym, jako konkursie przedmiotowym, uczestnicy musieli wykazać się sprawnością w posługiwaniu się umiejętnościami typowymi z zakresu programu geografii wszystkich klas szkoły podstawowej. Takie ujęcie problematyki konkursu doskonale koresponduje z aktualnie prowadzonymi pracami nad badaniem kompetencji kluczowych i specyficznych dla geografii, prowadzonych w ramach reformy systemu edukacji.

Funkcje konkursu geograficznego

Najważniejszą funkcją konkursu geograficznego była popularyzacja przedmiotu wśród jego uczestników. W ciągu dziesięciu lat w konkursie na poziomie eliminacji rejonowych wzięło udział około 160 szkół podstawowych. Liczba uczestników etapu szkolnego jest trudna do oszacowania, natomiast zachowana dokumentacja pozwala na potwierdzenie udziału 2451 uczestników w eliminacjach rejonowych, które pozwoliły wyłonić 339 finalistów etapu wojewódzkiego i 86 laureatów konkursu. Zastosowane metody pomiaru osiągnięć uczniów pozwoliły dokonać rzetelnej i trafnej selekcji uczestników, potwierdzonej ich dalszymi sukcesami szkolnymi

oraz osiągnięciami w eliminacjach Olimpiady Geograficznej. Konkurs geograficzny spełniał również ważne funkcje edukacyjne i diagnostyczne, pozwalając jego organizatorom wpływać na kształt dydaktyki szkolnej poprzez odpowiedni dobór treści nauczania i stosowanych metod diagnozy edukacyjnej. Wobec braku i niedostatków innych systemów pomiaru jakości pracy szkół, system konkursów przedmiotowych stanowił szansę na dokonanie zewnętrznego pomiaru osiągnięć uczniów. Uzyskane tą drogą dane były wykorzystywane w pracy doradców przedmiotowych i organizacji doskonalenia zawodowego nauczycieli.

Organizacja konkursu

Badania osiągnięć konkursowych uczniów z geografii prowadzone były zgodnie z wojewódzkim terminarzem konkursów przedmiotowych. Harmonogram własny konkursu uwzględniał doświadczenia nabyte w okresie kilku lat jego organizowania. Corocznie, w tym samym mniej więcej czasie, wykonywano opisane niżej czynności.

Na przełomie września i października, na 2-3 miesiące przed terminem eliminacji rejonowych, szkoły otrzymywały informację zawierającą: regulamin konkursu, jego hasło i wykaz zalecanej literatury. Na przełomie listopada i grudnia dostarczano ją wszystkim nauczycielom oraz przykładowy sprawdzian do ewentualnego wykorzystania w eliminacjach szkolnych. Sprawdzian drukowano i rozpowszechniano jako wkładkę do czasopisma nauczycieli zielonogórskich pod tytułem „Grono”. W grudniu organizowano eliminacje szkolne konkursu i dokonywano wyborów przyszłych uczestników zawodów rejonowych. Na przełomie lutego i marca, w jednakowym dla wszystkich terminie, rejonowe komisje konkursowe przeprowadzały eliminacje etapu rejonowego. Przebieg tych eliminacji nadzorowany był przez ODN i Kuratorium tylko w sposób pośredni. Doradca metodyczny odpowiadał za przygotowanie testu eliminacji oraz instrukcji dla komisji rejonowych. Za organizację i przebieg eliminacji w rejonach odpowiadali dyrektorzy szkół organizujących eliminacje. Zgłoszone odwołania od decyzji komisji rejonowych rozpatrywane były w miejscach odwołań z udziałem osób zainteresowanych, pracownika nadzoru pedagogicznego i organizatora - doradcy metodycznego. Wyniki rejonowego testu sprawdzającego i wspierającego go eseju wykorzystywane były do rozróżniania badanych ze względu na ich osiągnięcia i wyłonienia 25-40 zwycięzców tego etapu. Ilość minimum punktów dla zwycięzcy zawodów rejonowych i lista zwycięzców tych zawodów, zakwalifikowanych do udziału w zawodach wojewódzkich, ustalane były komisyjnie przez komisję wojewódzką złożoną z nauczycieli powołanych z każdej z komisji rejonowych. Wyniki eliminacji rejonowych publikowano w całości i rozsyłano wraz z odpowiednim komentarzem do wszystkich szkół uczestniczących w eliminacjach. Spostrzeżenia i wnioski z etapu rejonowego konkursu wykorzystywano przy konstruowaniu testu i planowaniu zawodów wojewódzkich, odbywanych najczęściej w kwietniu. Test sprawdzający konkursu wojewódzkiego i wspomagający go egzamin ustny przeprowadzano w

ciągu jednego dnia, a ich wyniki służyły do różnicowania uczestników tego etapu. Komisja wojewódzka oceniała wyniki testu i egzaminu ustnego oraz ustalała listę finalistów i proponowała listę laureatów. O przyznaniu tytułu laureata decydował Kurator. Wyniki eliminacji wojewódzkich publikowano w całości wraz z komentarzem dotyczącym kryteriów oceny i zasad punktacji. Wszystkie materiały konkursu udostępniano zainteresowanym do powielenia w pracowni informacji edukacyjnej ODN.

Metody badania osiągnięć uczniów i selekcji finalistów

Przeprowadzenie trzech etapów konkursu wymagało corocznie opracowania trzech testów eliminacji konkursu, na które łącznie składało się około 100 zadań. Założenia konkursu spowodowały, że znaczna ich część to zadania wysokich kategorii taksonomii celów nauczania (TCN). Oznacza to, że zadania te konstruowano w celu zbadania umiejętności uczniów w rozwiązywaniu typowych (kategoria C) oraz nietypowych sytuacji problemowych (kategoria D). Większość zastosowanych w testach zadań skonstruowano na ponadpodstawowym poziomie wymagań, obejmującym poziomy rozszerzający, dopełniający i wykraczający. W testach zastosowano różnorodne typy i formy zadań otwartych i zamkniętych. Z reguły na etapach szkolnych konkursu stosowano zadania z luką, zadania krótkiej i rozszerzonej odpowiedzi, zadania na dobieranie oraz rozprawki. Względędy ekonomii czasu i kosztów decydowały o przewadze zadań zamkniętych w eliminacjach rejonowych i wojewódzkich. Stosowano tutaj zazwyczaj zadania wielokrotnego wyboru, zadania wyboru najlepszej odpowiedzi oraz zadania typu prawda-falsz. Zmagania finalistów kończyły się egzaminem ustnym, który decydował o pozycji najlepszych. Zastosowanie baterii różnorodnych narzędzi pomiaru osiągnięć uczniów dawało w efekcie wysoką trafność i podnosiło rzetelność konkursu jako systemu egzaminacyjnego. W zbiorach autora artykułu oraz pełniącego obecnie obowiązki doradcy metodycznego geografii Waldemara Chmielewskiego, znajduje się bank zastosowanych w konkursach wystandaryzowanych testów o wysokiej rzetelności, z określonymi parametrami łatwości oraz mocy różnicującej dla kilkuset zadań. Zgromadzony materiał jest cenny z punktu widzenia przyszłości konkursu oraz potencjalnych zastosowań, jakie niesie reforma systemu edukacji. Zielonogórkim konkursom geograficznym towarzyszyły badania uwarunkowań osiągnięć uczniów, przeprowadzone za pomocą kwestionariuszy przeznaczonych dla uczestników konkursów i ich opiekunów. Przeprowadzone badania pozwoliły potwierdzić wysoką trafność i efektywność wojewódzkiego konkursu geograficznego jako systemu edukacyjnego średniej wielkości.

Przyszłość konkursu. Szanse i zagrożenia

Doświadczenia organizacyjne i metodologiczne dziesięciu edycji konkursu geograficznego warte są wykorzystania w dalszych pracach nad problematyką konkursów przedmiotowych. Wystandardyzowane zadania konkursowe mogą być również pomocne w konstruowaniu narzędzi, służących do badania kompetencji uczniów na egzaminach po ukończeniu gimnazjów oraz w pracach nad nową formą pisemnego egzaminu dojrzałości z geografii. Rozbudzone zainteresowania i aspiracje uczniów 160 szkół oraz stała współpraca z grupą około 200 zaangażowanych nauczycieli dają nadzieję, że instytucja konkursu nie zginie w warunkach okresu przejściowego, związanego z reformami podziału administracyjnego oraz ustroju szkolnego. Zachodzące zmiany niosą jednak poważne zagrożenia dla kontynuowania prac nad kolejnymi edycjami konkursu. Można już wyraźnie sformułować pytania, które należy skierować do osób odpowiedzialnych za wdrażanie reformy oraz środowiska osób zainteresowanych problemem, w tym nauczycieli przedmiotu, członków i sympatyków Polskiego Towarzystwa Geograficznego oraz profesjonalnych ewaluatorów.

Poniższa lista problemów stanowić może punkt wyjścia do dalszej dyskusji na ten temat:

1. Kto ma być organizatorem konkursów przedmiotowych wobec przekazania prowadzenia ośrodków metodycznych sejmikom wojewódzkim?
2. Kto będzie finansował organizację konkursów: Kurator czy Marszałek Sejmiku?
3. Jaka rolę mogą odegrać wydawnictwa edukacyjne w organizacji i finansowaniu konkursów?
4. Jakie będą uprawnienia laureatów i finalistów?
5. Czy wskazane jest organizowanie konkursów jedynie na poziomie gimnazjów?
6. Jakie mają być zasady zatrudniania organizatorów konkursu i autorów testów?
7. Jaki powinien być udział stowarzyszeń i towarzystw naukowych w organizacji konkursów na poziomie wojewódzkim i krajowym?
8. Jaka powinna być rola Centralnej Komisji Egzaminacyjnej i Okręgowych Komisji Egzaminacyjnych w opracowaniu standardów wymagań konkursowych?